

Inversies en verschuivingen

In 2005 werd beslist 30 miljoen euro te investeren in de renovatie van de Gentse Boekentoren, een ontwerp van Henry van de Velde uit de jaren 1930 dat in 1942 voltooid werd. De werkzaamheden waren ingrijpend - een gigantisch ondergronds archief, een nieuwe betonnen buitenschil. Met chirurgische precisie en conceptuele elegantie werkt Robbrecht en Daem architecten verder aan de vernieuwde bibliotheek.

William Mann

EN In 2005 the decision was made to invest 30 million euros in the renovation of the Ghent Book Tower, designed by Henry van de Velde in the 1930s and completed in 1942. With a spectacular underground storage facility and a new, concrete façade, this was a massive undertaking, but Robbrecht en Daem architecten and their team, working with surgical precision and conceptual elegance, achieved a result well worth the wait.

→ Onder de siervijver groef men een gigantische halve kubus uit. Het is een onzichtbare omkering, van volheid naar holte, een volumetrische verschuiving die Archimedes waardig is.

→ → De 40 kilometer aan boekenrekken, verspreid over de drie verdiepingen van het kelderarchief, bieden ruimte aan de meeste boeken die eerder in de 'monumentale boekenkast' werden bewaard.

Voordat een gebouw zich uit een werv kan ontpoppen, zijn bepaalde omkeringen noodzakelijk. Een werv volgt immers niet dezelfde logica als een gebouw, maar is een waaier van inversies. De straat aan de voorkant wordt een kaai, waar een stroom van materialen wordt aangevoerd en verplaatst. Een schacht wacht op een hijskraan, zoals onkruid in een brede barst. Het sublieme, het stedelijke en het collectieve moeten als salami in fijne plakjes worden gesneden, op de maat van het menselijk lichaam. Een reusachtige leegte wordt met een stelling gevuld en ingekoooid; een buitenschil verwordt eerst tot een interieur van passerelles. Die tijdelijke, stuttende constructies en handelingen leggen een verdraaide maar parallelle architectuur bloot, die de architect noch kan noch mag bemeesteren. Al sinds de metselaars zich in de middeleeuwen in afzonderlijke stammen organiseerden, is het het lot van de architect om het einddoel te bepalen, maar de middelen om dat einddoel te bereiken worden overgelaten aan ingenieurs en aannemers.

De Boekentoren in Gent is een 'ontijdig' gebouw: tegelijk laat, vroeg, en onderbroken. De bouw van de bibliotheek kwam pas laat in het leven van Henry van de Velde; de architect was al 82 jaar toen het werd voltooid. Als seculier monument dat de identiteit van de stad Gent veranderde, kwam het ook vrij laat. Maar het gebouw was tegelijk een vroege voortrekker in de toepassing van zichtbeton en het gebruik van een klimbekisting voor de toren. De werkzaamheden begonnen in vrede en werden tijdens de oorlog voltooid, waardoor ze werden vertraagd en zelfs aangepast als gevolg van materiaalschaarste. Zo werd bijvoorbeeld (geïmporteerd) rubber vervangen door (Belgisch) marmer-

een vreemde omkering, ingegeven door de omstandigheden. De architect zelf vond het bouwwerk altijd onvoltooid, een onderbroken werkstuk.

Ook al werd de kwaliteit van het materiaal en de uitvoering aan strenge controles onderworpen, verval trad al snel op. Henry van de Velde en zijn ingenieur Gustave Magnel stelden hoge eisen: het beton werd tegen stalen bekistingspanelen gegoten en de aannemer moest het witte Portland-cement in een enkele lading bestellen om kleurgradaties te vermijden. De structuur bleef echter niet tijdloos schoon en stabiel. Net als bij veel baanbrekende gebouwen van beton zetten de corroderende wapeningsstaven uit, waardoor de buitenkant begon te barsten.

Monsterlijke dubbelganger

De huidige werken aan de bibliotheek – onder leiding van Robbrecht en Daem architecten, Barbara Van der Wee architecten, Baro en SumProject – omvat een restauratie, een renovatie en een uitbreiding. Om de gevels te herstellen, moest men de buitenmuren eerst strippen, helemaal tot op het stalen wapeningsnet. De buitenlaag weghalen was een precisiewerk, maar ook een gewelddadig karwei: waterstralen met een angstaanjagende hoge druk – 200.000 kN/m² – werden ingezet om het beton te verwijderen tot de gepaste dikte werd bereikt. Daardoor werd de werv 'de luidste in de stad'.

Toen men de stellingen wegnam, kregen de Gentenaars een monsterlijke dubbelganger van de Boekentoren te zien. De buitengevels waren tot een huiveringwekkende, naakte en rauwe staat gevuld. Na openluchtchemie om zuurcor-

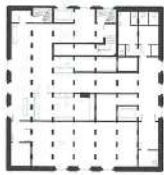
rosie van het staal vast te stellen en dan te verhelpen, goot men een dunne laag van zelfverdichtend beton als nieuwe buitenschil. De dunne, nieuwe huid is even dik als een paar boeken (6 cm), en werd gegoten tussen de bestaande gevel en een bekisting van triplex met fenolcoating. Net als bij de oorspronkelijke bouw zette men ook nu een klimbekisting over de toren heen. Men maakte daarbij gebruik van de originele boutgaten. In het winterlicht is de nieuwe betonlaag

helder en bleek als fijne klei, zacht maar stevig. Ze drukt Van de Veldes vreemde maar overtuigende ontwerp uit: een compositie van beweging en stilstand, kracht en zachtheid, tegelijk verouderd en tijdloos.

De ware elegantie van het ontwerp van de architecten bevindt zich onder de binnenplaats: niet de vormelijke elegantie van de lijnen en volumes van Van de Velde, maar een conceptuele elegantie. Bij aanvang van de renovatie

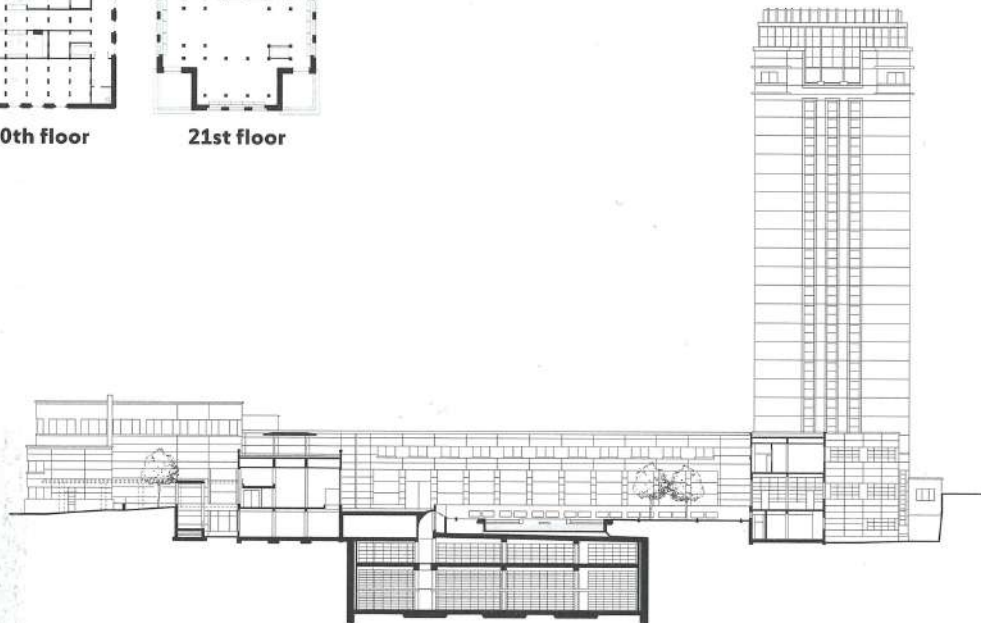
Typical floor

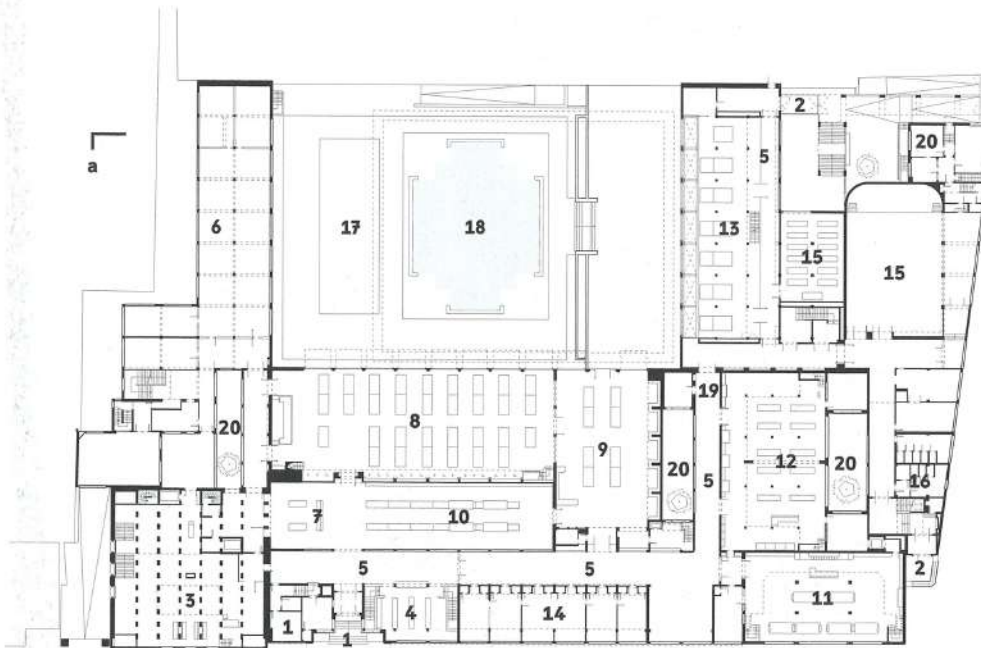
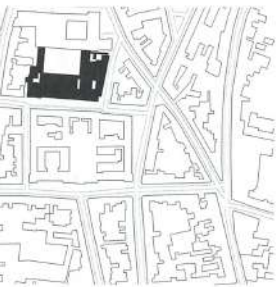
20th floor

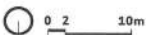
21st floor

Section Aa

Floor 0

1 Main entrance	7 Acquisition and catalography	11 Consultation room - charts	16 Sanitary
2 Secondary entrance	8 Main reading room	12 Consultation room - manuscripts	17 Garden
3 Reception area	9 Secondary reading room - magazines	13 Study room	18 Pond
4 Cloakroom	10 Consultation room - computers	14 Meeting room	19 New internal connection
5 Visitor's circulation		15 Auditorium	20 Courtyard
6 Back office staff			

← Grote leeszaal op de begane grond.

werden de archiefruimtes en leesalen tijdelijk verdubbeld, om boeken uit de toren en lezers uit de leesalen te decanteren. Onder de siervijver groef men een gigantische halve kubus uit. Zo kon men de enige extra capaciteit op de site benutten: 10 meter zandgrond onder de binnenplaats tot op het funderingsniveau van de toren. Het is een onzichtbare omkering, van volheid naar holte, een volumetrische verschuiving die Archimedes waardig is. Want de 40 kilometer aan boekenrekken, verspreid over de drie verdiepingen van het kelderarchief, bieden ruimte aan de meeste boeken die eerder in de 'monumentale boekenkast' werden bewaard. Deze belangrijke eerste stap maakte het mogelijk ondertussen de toren zelf te renoveren. De architecten hadden niet alleen het eindresultaat gewild, maar door deze inversies en verschuivingen reeds in hun ontwerp te integreren, beoogden ze ook de middelen voor dit einddoel.

Bij de nieuwe, vlakke zuidwestelijke toegang slingert een betonnen luifel langs de gebogen voorgevel van de bestaande conciërgewoning en naast een verzonken patio. Deze patio, die de ateliers op de kelder verdieping verlicht, is een restant van de helling waarlangs de heistelling voor de nieuwe kelder werd binnengebracht – een litteken dat nog aangeeft waar de chirurg in het lichaam heeft gesneden.

Er moeten nog verschillende fasen van de werkzaamheden worden uitgevoerd, zoals de renovatie van het interieur en het aanbrengen van nieuw vast meubilair. Het zal dus nog jaren duren vooraleer de leesalen opnieuw opengaan. Maar wanneer studenten eindelijk de plaats van bouwvakkers terug overnemen, zal dit elegante litteken de enige herinnering zijn aan het geraas van de bouwwerf, en aan de verschillende schaa kzetten die ooit hebben geleid tot het ontketenen van een hels kabaal. ▲ ■ ●

→ Nieuwe toegang met patio.

© Walter Vorjohann

Architect
Robbrecht en Daem architecten
Website
robbrechtendaem.com
Official project name
Book Tower
Location
Rozier 9, Ghent, Belgium
Execution architect
SumProject, Baro

Restoration architect
Barbara Van Der Wee architects
Programme
Conservation and renovation of the university library by Henry van de Velde (1939)
Procedure
Competition, 1st prize
Client
Ghent University

Lead contractor
Furnibo (stage 1), BAM-Renotec (stage 2), Artes (stage 3)
Structural engineering
Bureau d'Etudes Greisch
Services engineering
VK Engineering
Building physics and acoustics
Daidalos Peutz
Supplier
Beltrami (Basalt Opus Incertum)

Completion
Under construction
Total floor area
20,000 m²
Budget
€ 27,000,000 (excl. VAT and fees)